

AZ UNDO

Mostanában nincs kedvem vigyorgni. Meg-megteszem, mert elvárják tőlem, de erőfeszítembe kerül. Akik ismernek, azokkal nem kell tudatnom, hogy 1956 decemberében a börtönben vigyorgni kezdtem, és lényegében végigvigyorgtam a Kádár-korszakot. Pedig Kádárt uralomra jutása pillanatától áruólónak, majd tömeggyilkosnak tekintettem, rendszerét pedig — bármennyire finomult is a kín az évtizedek során — olyanak, amelyet kimúlásáig születésének ocsmány körülményei határoztak meg. Ezt nemcsak most képzelem így. Nagy Imre meggyilkolásának huszadik évfordulóján így emlékeztem a gyásznapra:

*Azóta másképpen élek.
Kínótt belőlem is a gyom.
Gyilkosok között fűtyörészek
s tudom hogy tudják hogy
tudom.*

Fűtyörészttem kétségtelemül — de hogyan vigyorghattam a gyilkosok között? Optimista alkatomon kívül ezt a képességemet azzal magyarázom, hogy úgy érzem: nem fröcszen rám a mocskuk. Én nem akartam ezt a rendszert, harcoltam ellene, ha nem is hallált megvető hősiességgel, mint nem egy barátom, de — éppen ennek köszönhetően — hosszú ideig, és lényegbevágó kompromisszumok nélkül.

A ma fennálló rendszert viszont akartam. Úgy érzem, létrejöttét — persze igen szerény mértékben — az én munkám is segítette. Talán azért nincs kedvem vigyorgni, mert most magamat is felelősnek, vagyis piszkosnak érzem?

Nézem az 1957-es filmhíradókat: kétszázézer ember ünnepli május elsején Kádárt. Állásukat, egzisztenciájukat féltették, azért vonultak fel? Lehet. De miért sugárzik lelkesülten annyi arc? A Parlamentben Veres Péter — az október 23-i tüntetés Bem téri

szónoka — Kádárna mosolyog. A Petőfi téri szónok, Déry Tibor közben már börtönben üdül. Szabó Pál is mosolyog. Ó ráadásul az Elnöki Tanácsnak is tagja, kegyelmi kérvények elutasításához adja írói nevét. Szabadulása után Déry Tibor, ez a makulátlan művész, végrendeletileg Aczél Györgyöt bízta meg írói hagyatékának a gondozásával. Aki Illyés Gyula naplójegyzeteit olvasgatja, abban gyanú ébred, hogy a nagy magyar zsarnokságzakértőnek még a gyomorsavai sem indultak meg, ha a fent nevezett (A. Gy.) nem volt jelen. Mesterem, Lukács György, a Nagy Imre-kormány minisztere, aki a jugoszláv követségben és később, romániai deportálása idején erkölcsileg szolidáris volt régi elvtársaival, 1967-ben belépett abba a pártba, mely megölte illetve börtönbe csukta őket.

A Valóság című folyóirathoz 1968-ban a csehszlovákiai intervenciót elítélő Hegedűs András helyébe egy filozófus-sá kinevezett párt hivatalnokot delegáltak főszerkesztőnek. A munkatársak — ismert értelmesgiek — alávetették magukat ennek a kényszernek, hogy — mint ők mondták — mentse a lapból, ami menthető. Egy ízben láttam, miképpen ultiznak a rájuk oktrojált főnökkel. Ekkor szakítottam meg barátságos kapcsolatokat velük: ultizásra senki sem kényszeríthető.

1956. november 4-e és 1989 között Magyarország közvetlenül vagy közvetve politizáló lakossága két csoportra volt osztható: az aktív áruólókra és támogatóikra. A kivételek túlkevesen voltak ahhoz, hogy önálló csoportot alkossanak, ráadásul még ők is belekom-binázták akcióikba a kialakult helyzetet. (Például: az ellenzék nemcsak azért nem kereste a kapcsolatot a munkásokkal, mert ez gyakorlatilag csaknem lehetetlen volt, hanem

azért sem, mert tudta, hogy ezzel túllépné a kádári türelm határait.)

Nézem az 57-es híradókon hullámzó lelkesült tömegeket, és arra gondolok, hogy a magyar parlament két kisstíli, becsvágyó képviselője javaslatára, akik így akarják magukat profilírozni, ismét felmentette a magyar lakosságot a történelmi önvizsgálatól. A Kádár-korszak néhány prominens bűnöző műve, mindenki más ellenállt. Hogy Zétényi úr miképpen állt ellent, azt nem tudom, de Takács úrról kiderült már, hogy milyen aktív ellenálló volt. Ellenállt itt mindenki: a múzeumigazgatók, a történészek és jogászok. Volt, aki vérbírói jegyzőként állt ellen, és olyan is akadt, aki tanszéki oktatóként mint praktizáló feljelentő. Ellenálltak az Egyháziügyi Hivatal vezetőjét körbenyaldosó magas egyházi méltóságok, olyannyira, hogy most átvilágíthatatlanná kell varázsolni a múltjukat, hja, nem akar-nak kérkedni hősiességükkel. Ellenállt Csurka Pista is, a hivatalos kultúrpolitika és mindinkább belesimuló sikerdarabjaival, miközben apanázt fogadott el az egykori katpolos verőlegénytől. Halála után szép cikket írt róla — jelenleg, ha jól értem parlamenti hablatyolását, börtönbe csuktatna. A pénzt csak taktikai kényszerűségből fogadta el; most viszont más időket élünk.

Nem akarom a megtorlástörvény körül kirobbant vitát újabb érvekkel gazdagítani. Fő érveimet egyébként is elmondták már mások, például Fodor Gábor és Mécs Imre; az ő példájuk bizonyítja, hogy a józan okfejtésnek nincsenek a parlamentben esélyei. Ott most már szívesebben hallják a hőhérkurjongatást. Ha felakasztunk harmincöt évvel ezelőtti uszító szónoklatait egy nyolcvanhárom éves nyugdíjast, akkor a magyar nép, ugyebár, erkölcsileg kielégül. És mit

csináljunk azokkal a tizezrekkel, akik — ezt is láttam az 57-es híradóban — tombolva ünnepelték a szobán forgó uszító? Ők ártatlanok? Nemcsak a szónok felelős a tébolyult tömegért, hanem a tömeg is a tébolyult szónokért.

A botrányos törvénnyel kapcsolatban egyébként annyit mégis el kell árulnom magamról, hogy nem tekintem a törvényességet történelem feletti követelménynek. Vannak olyan korszakok, amikor a törvények folyamatossága megszakad. Ezek az erőszakos változások forradalmi időkben vélt szükségességet fejezhetnek ki. A régi rendszer hívej Napóleon bukása után sem állíthaták vissza a forradalom előtti jogi és tulajdonviszonyokat. Nálunk sem állíthatók vissza a 45 előtti jogi és tulajdonviszonyok, holott erőszakosan változtatták meg őket. Világkatasztrófa is előidézhet rendkívüli jogi állapotokat — erre példa a nürnbergi precedens. Nálunk azonban nincsenek forradalmi állapotok, és világkatasztrófáról sem beszélhetünk. Ellenkezőleg: folyik a régi struktúra átmentése. Egyrészt a régi uralkodóosztály jelentős részének módjában áll átmentenie pénzt és hatalmát, sőt mi több, némelyek funkcionáriusból tulajdonossá válva jogilag a korábbinál szilárdabban alábástyított és személytelenebbül működő hatalomhoz jutnak; másrészt a kormány mind előtökéltebben törekszik régi-új pártállami struktúrák kialakítására. Nemcsak a Vagyongynökséget rendelte fennhatósága alá, a Nemzeti Bankot is óhajította volna; a bírák kinevezési jogát megszerezte már, most már az ügyészséget is a fennhatósága alá akarja terelni; a tévé és a rádió függetlensége is szálka a szemében és így tovább. A régi „proletár”-bírák egy része átlényegül majd népivé vagy kereszténnyé, és így ítéli el korábbi kenyéradó gazdáit.

A megtorlástörvény képmutatása valóban undorító. Az emberekben erős az igény az erkölcsi igazságtételre és a jogtalan előjogok felszámolá-

sára — ehelyett koncul odatvetnek eléjük néhány vénembert, és meggátolják a rendszerváltozást. Az ország — régi szép hagyományait követve — feljelentőtáborra változik át, mindenki a szomszédja szennyesébe üti majd az orrát, és égető gondjainkkal a kutya sem törődik. De a nevetéstől főként ennek a nagy undorkomplexusnak egy speciális vetülete veszi el a kedvemet.

A párt, amelyhez saját választásom folytán tartozom, a Szabad Demokraták Szövetsége nem szavazott a megtorlástörvény ellen. Tartózkodott a szavazástól. Az olyan párt, amely alapvető erkölcsi vagy politikai kérdésben tartózkodik az állásfoglalástól, nem nevezhető pártnak. Ráadásul ennek a tartózkodásnak még csak nem is elvi oka volt, hanem pusztán az, hogy elleplezze a párton belül dülő ellenételes felfogásokat.

Eddig azt hittem, hogy az SZDSZ-en belül az irányzatokat a különbözötteti meg egymástól, hogy gazdaságpolitikai koncepciójuk milyen arányban keveri a szociális és a klasszikusan liberális szempontokat. Ilyen alapon is létrejöhetnek lényeges különbségek, de úgy vélem, ezek vállalhatók egy párton belül, mert valamennyien az emberi jogok teljességének alapján állunk. Ezt a vélekedésemet döntötte romba az a mintegy harminc szabad demokrata képviselő, aki helyeselte a megtorlástörvényt.

Mit kell tenni ilyenkor? Érdemes-e az egység látszatáért feladni alapelveinket? Mert ilyenkor csak a látszat menthető meg. Az efféle tartózkodások valódi okai nem tarthatók titokban, látszategység táru a közvélemény elé. Aki ennek kedvéért ezt az átkozott megoldást keresztülhajszolta, régi jó bolsevikreceptet követve megtörte az igazi szabaddemokraták gerincét. Elképzelem, milyen megalázó lehetett demokratikus felfogással és emberjogi elkötelezettséggel feláldozni a becsületet és a szuverenitást a pártfétis oltárán.

Az efféle tartózkodások szerepet játszanak abban, hogy

a lakosság is egyre inkább tartózkodik. Egyetlen rétege sem érezheti, hogy bármelyik párt felvállalja az érdekeit. A pártok összevissza szavaznak. Konfrontáció helyett a rossz kompromisszumok útját választják. Az egyik párt főnökei marakszanak, a másik párt hamis egységet fitogtat.

A kialakult helyzetért a pártvezetés felelős. A választások idején rövidlátó antikommunista propagandát üztünk. Ami a Kádár-korszakban helyes volt — mert még a pártállam uralkodott felettünk —, az fölöslegessé és károsává vált, amikor a pártállam összeomlott, és képviselőinek a kezéből — a népszavazás eredményeképpen — végérvényesen kicsúszott a hatalom. Illetve ennek a hatalomnak csak a Magyar Demokrata Fórummal szövetségben, ebbe egyenként, különféle szinteken felszívódva volt esélye részleges fennmaradásra. Már a választások idején tudtuk, hogy legfőbb ellenfelünk az MDF, mégis a szétporladt kádáriskákra irányítottuk a fő tüzet. Ettől az SZDSZ felduzzadt olyan emberekkel, akik tulajdonképpen nem valók kö-zénk. Most dönténünk kell: az egység látszatát erőltessük-e, vagy tartsunk-e ki az alapelveink mellett? Metaforikusan azt a kérdést is felvethetném, hogy a vizes bor a higitási folyamat mely pillanatában válik boros vízzé? Jogos persze a félelem, hogy a párt a mi zétényicskéinknek és takácskánkunk és támogatóinak a távozásával összezsugorodik. De vajon hány embert jlesztettek eddig el tőlünk a szabaddemokrata alapelvektől idegen „szabaddemokraták”? Hátta távozásuk után többen jönnének közénk, mint akik eltávoztak? De még ha ez nem következne be, akkor is el kell dönténünk, hogy kit szeretnénk kormányra juttatni a következő választáson: egy demokratikus elkötelezettség nélkül lavírozó szervezetet, melynek neve Szabad Demokraták Szövetsége, vagy e szövetség elveit és elképzeléseit?